

KOMPARATIVNA PERSPEKTIVA HRVATSKO-SRPSKIH I NJEMAČKO-DANSKIH ODNOSA

Institut za istraživanje migracija, Zagreb 2024.

Radni sastanak projektnog tima na Institutu za istraživanje migracija u Zagrebu sa kolegama iz Njemačke i Danske. Travanj 2024.

Posjeta sudionika radnog sastanka Srpskom narodnom vijeću u Zagrebu. Travanj 2024.

Stručna ekskurzija sa kolegama iz Njemačke, Danske i Srbije u Petrinju i petrinjski kraj. Travanj 2024.

PROJEKT “KOMPARATIVNA PERSPEKTIVA HRVATSKO-SRPSKIH I NJEMAČKO-DANSKIH ODNOSA”

Projekt “Komparativna perspektiva hrvatsko-srpskih i njemačko-danskih odnosa” nastao je kao odgovor na dugotrajne izazove s kojima se susreću manjinske zajednice u navedenim državama, ali i u širem europskom okviru. Tijekom ovog projekta, bavili smo se proučavanjem specifičnih tema koje se odnose na proces prilagodbe, opstanka i suradnje srpske manjine u Hrvatskoj te hrvatske manjine u Srbiji nakon sukoba, uspoređujući njihova iskustva s njemačkom i danskom manjinskom zajednicom u Danskoj i Njemačkoj. Odabrane teme odražavaju ključne izazove s kojima se suočavaju ove zajednice, a proizašle su iz zajedničkog rada i rasprava s našim partnerima iz Njemačke i Danske, čime smo osigurali komparativni i multidisciplinarni pristup.

Cilj ovog projekta bio je analizirati različite aspekte s kojima se suočavaju manjinske zajednice u postkonfliktnom okruženju, uzimajući u obzir složene procese pomirenja, reintegracije i očuvanja kulturnog identiteta. Teme poput “Identiteti suočeni sa stigmatizacijom i diskriminacijom”, “Protjerivanje i nasilje”, te “Opstojnost kroz kulturu” odabrane su jer predstavljaju univerzalne probleme koje smo uočili djelomice u dansko-njemačkom i u hrvatsko-srpskom kontekstu. Kroz istraživanja smo posebno naglasili ulogu manjinskih zajednica u procesu pomirenja, te važnost uspostavljanja institucionalnih i kulturnih veza s matičnim državama.

Važnost ovog projekta leži u tome što predstavlja zajednički napor kolega iz Hrvatske i Srbije, koji su udružili svoje snage kako bi obradili važne teme koje se odnose na srpsku i hrvatsku manjinsku zajednicu. Ovaj projekt je i temelj daljnje uzajamne suradnje, kako unutar regije, tako i s kolegama iz Danske i Njemačke. Zajednički smo utvrdili da su pitanja na koja smo dali, kao radna skupina, odgovore, poput “Suočavanja s prošlim sukobima” te “Sekuritizacija i diskriminacija” od ključnog značaja za dugoročni razvoj i opstojnost manjinskih zajednica. Također, ovo istraživanje predstavlja doprinos političkom dijalogu u regiji, s ciljem poboljšanja položaja manjinskih zajednica i jačanja procesa pomirenja, te izgradnje trajnijih i stabilnijih odnosa između država-nacija.

Naša zajednička suradnja donijela je nekoliko znanstvenih radova koje planiramo 2025.godine objaviti kao zbornik znanstvenih radova sa radnih sastanaka i znanstvenih skupova, ali pruža i okvir za buduće projekte, koji će se fokusirati na daljnji razvoj manjinskih prava, uz očuvanje kulturnih specifičnosti i promicanje suradnje na bilateralnoj i multilateralnoj

razini. Važnost zajedničkog priopćenja i izvještaja radne grupe iz Hrvatske i Srbije u suradnji sa kolegama iz Njemačke i Danske, a koji se nalazi, pred vama, u ovoj brošuri, leži u simbolici i praktičnosti suradnje dviju zemalja koje su imale povijesno složene odnose. Time se pokazuje zajednička posvećenost rješavanju manjinskih pitanja kroz dijalog, promicanje pomirenja i jačanje regionalne stabilnosti. Zajednički izvještaj pruža ujednačenu analizu problema i preporuka, čime se doprinosi boljem razumijevanju i primjeni politika koje podržavaju prava i razvoj manjinskih zajednica na obje strane. Ovaj korak je ključan za izgradnju trajne suradnje i stabilnosti.

Tijekom projekta veliki je broj sudionika raspravljao o spomenutim temama. Ipak, uži dio projektnog tima činili su: voditeljica projekta Svetlana Luković – Gavrilović, voditelj projektnog tima prof.dr.sc. Darko Gavrilović i manager projekta prof. Tomislav Vodička. Sudionici u projektnom timu bili su: dr.sc. Filip Škiljan, dr.sc. Miloš Petrović, dr.sc. Nikola Šimunić, dr.sc. Boris Stamenić, M.A. Dejana Đurđević – Savić, M.A. Nevena Baštovanović. Projektnom timu su u izradi projektnih zadataka podršku i pomoć dale kolege i kolegice iz Njemačke i Danske pretežito iz Europskog centra za manjinska pitanja iz Flensburga kao i iz Univerziteta južne Danske. Oni su, uz prisustvo političara, sudjelovali na radnom sastanku na Institutu za istraživanje migracija u Zagrebu u travnju 2024., ali su održali i korisne susrete sa navedenim sudionicima projekta i tijekom znanstveno-stručne posjete Njemačkoj i Danskoj u lipnju iste godine. Sudionici iz Njemačke i Danske bili su: prof.dr.sc. Vello Petai, prof.dr.sc. Martin Klatt, prof.dr.sc. Peter Thaller, prof.dr.sc. Ljubica Đorđević, prof.dr.sc. Jørgen Kühl, M.A. Caroline Weber i M.A. Erik Kühl. Na kraju, ističemo posebno značajnu podršku M.A. Viktora Koske, savjetnika u Uredu potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske.

Posjeta sudionika projekta Mreži manjinskih kompetencija Šlezvig-Holštajna Južne Danske (MKN) u lipnju 2024. Posjeti su nazočili znanstvenici, nastavnici povijesti i političari iz Hrvatske i Srbije.

KOMPARATIVNO ISTRAŽIVANJE OTKRIVA NOVE PUTEVE ZA BOLJI POLOŽAJ MANJINA U HRVATSKOJ I SRBIJI

Mostovi suradnje: Ključ za manjinsku koegzistenciju u post-konfliktnom društvu

Suvremeni svijet suočen je s brojnim izazovima koji proizlaze iz nasljeđa povijesnih sukoba između država, ali i između nacija. Jedan od ključnih aspekata u tom kontekstu jest pitanje prava i položaja manjinskih zajednica, koje su često na periferiji političkih i društvenih procesa, no istodobno mogu igrati ključnu ulogu u promicanju pomirenja i održavanja stabilnosti. Zbog toga, važno je istražiti, kako u post-konfliktnim uvjetima, manjine prilagođavaju svoje postojanje i djelovanje u društvima koja su prošla kroz nacionalne sukobe. Komparativni karakter istraživanja često ima za cilj usporediti slična povijesna iskustva različitih zemalja i naroda kako bi se primijenili naučeni modeli na specifične situacije.

Jedan takav primjer je i ovaj projekt. On istražuje položaj manjina u post-konfliktnim društvima. Usporedbom manjinskih zajednica Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji s njemačko-danskim odnosima, projekt omogućuje uvid u uspješne modele manjinske integracije koji mogu poslužiti kao smjernice za unaprjeđenje statusa manjina na Balkanu. Danski i njemački političari i znanstvenici unijeli su svoja bogata iskustva u projekt, što je značajno pridonijelo razumijevanju položaja manjina u Hrvatskoj i Srbiji te postavilo temelje za bolju integraciju i zaštitu njihovih prava.

Pri tome, treba imati na umu kako manjinske zajednice često predstavljaju most između dvije ili više nacija, a njihova prisutnost može reflektirati povijesne odnose, kako pozitivne, tako i negativne, između različitih država. U slučaju njemačko-danske manjine, povijesni kontekst obuhvaća dugotrajan proces prilagodbe nakon sukoba u 19. stoljeću, kada su se ove zajednice našle u vihoru krvavih ratnih događaja. Kroz više od sto godina, uz pogoršanja odnosa tijekom i nakon Prvog i Drugog svjetskog rata, ovaj proces prilagodbe uspio je stvoriti model stabilnih manjinskih prava, integracije i uzajamnog poštovanja, čineći ga primjerom uspješne manjinske politike u Europi.

Do danas, Danska i Njemačka uspostavile su sofisticirane pravne okvire koji osiguravaju zaštitu prava manjina, posebice kroz bilateralne sporazume i osiguravanje obrazovanja na manjinskom jeziku. Ove mjere su omogućile stabilizaciju i integraciju njemačke manjine u Danskoj i danske zajednice u Njemačkoj, istovremeno čuvajući njihov kulturni i politički identitet. Za znanstvenike iz Hrvatske i Srbije, ovaj aspekt suradnje je od posebne važnosti jer manjinske zajednice u regiji i dalje trpe posljedice nedostatka adekvatnih pravnih rješenja koja bi zaštitila njihova prava, a nerijetko se događaju ekscesi kojima se iskazuje

mržnja prema obe manjine. Njemačko-danska iskustva naglašavaju nužnost stvaranja pravno-političkih mehanizama koji manjinskim zajednicama pružaju mogućnost aktivnog sudjelovanja u društvenom životu. To može uključivati sudjelovanje u političkom životu, pravo na obrazovanje na manjinskom jeziku te očuvanje kulturnih i vjerskih tradicija. Ovo ne znači da Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj nisu ostvarili značajan napredak u odnosu na kraj 20. stoljeća, ali prostora za jačanje položaja ove dvije manjine još ima.

Ono što hrvatsko-srpske odnose čini donekle sličnim njemačko-danskim odnosima su duboko ukorijenjeni povijesni procesi, obilježeni sukobima, neprižnavanjima, ali i razdobljima suradnje. Rane iz tog sukoba, kada je riječ o hrvatskoj i srpskoj manjini, još uvijek su vidljive, a manjinske zajednice u Hrvatskoj i Srbiji suočavaju se s izazovima u izgradnji novih oblika suradnje i suživota. Upravo zbog toga, komparativno istraživanje položaja Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji kroz usporedbu sa njemačko-danskom manjinskom dinamikom može donijeti vrijedne uvide u procese pomirenja i integracije u post-konfliktnim društvima.

Od konflikta do kohezije: Kako manjine grade identitet u postratnim društvima?

Jedno od ključnih pitanja u istraživanju manjinskih zajednica u post-konfliktnim društvima odnosi se na to kako manjine oblikuju svoj identitet i kako ih većinska društva percipiraju nakon sukoba? U slučaju njemačko-danske manjine, proces integracije uz očuvanje manjinskog identiteta započeo je mnogo ranije od nastanka i razvoja manjinskog identiteta Srba i Hrvata i, unatoč početnim napetostima, danas predstavlja pozitivan primjer suživota. Politički sporazumi i međunarodni mehanizmi zaštite prava manjina omogućili su stabilnu i progresivnu dinamiku između dvije većinske i manjinske zajednice u Njemačkoj i Danskoj.

U hrvatsko-srpskom kontekstu, situacija je znatno složenija. Raspad Jugoslavije i ratovi koji su uslijedili ostavili su duboke društvene i političke podjele. Srbi u Hrvatskoj i Hrvati u Srbiji bili su do ratova iz devedesetih prošlog stoljeća konstitutivni narodi, a ne manjine. Već zbog toga, njihov promijenjeni položaj donio je dodatne teškoće i izazove koji su sastavni dio borbe za priznanje svojih prava, identiteta i uloge u društvima koja su bila pogođena ratnim sukobima.

Inače, pitanje identiteta igra ključnu ulogu u svakodnevnom životu manjinskih zajednica. Zbog toga često se postavljaju pitanja i inzistira se na odgovorima kako se manjine identificiraju? Kako ih percipira većinsko društvo? U njemačko-danskom slučaju, identitet je evoluirao kroz prošlo stoljeće u smjeru dvojakog osjećaja pripadnosti – manjine se identificiraju i s državom u kojoj žive, ali i s povijesnom domovinom. Ovaj oblik hibridnog identiteta postao je temelj dugoročne stabilnosti i integracije.

U hrvatsko-srpskom kontekstu, manjinski identitet je često povezan s traumatičnim iskustvima nedavne prošlosti. Manjinske zajednice s obje strane granice suočavaju se s problemima stigmatizacije, političkog instrumentaliziranja i diskriminacije.

Jedna od ključnih spoznaja koju su njemački i danski znanstvenici podijelili s kolegama iz Hrvatske i Srbije odnosi se na koncept dvojnog identiteta. Dansko – njemačka manjina razvila je osjećaj pripadnosti i Njemačkoj i Danskoj, što im je omogućilo da se uključe u društvo na jedinstven način, bez narušavanja vlastitog kulturnog identiteta. Ova iskustva su korisna za razumijevanje položaja Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji, jer omogućuju razmatranje kako manjine mogu razviti “dvojni identitet” koji omogućuje sudjelovanje u većinskom društvu dok istovremeno čuvaju vlastiti kulturni identitet. Dansko-njemački model kulturne integracije ukazuje na važnost promoviranja dvojnog identiteta, čime se smanjuje napetost između manjinskog i većinskog društva te potiče međusobno razumijevanje. U tom smislu, ovaj projekt prepoznaje važnost identiteta kao ključnog analitičkog parametra, te se kroz istraživanje nastoji razumjeti kako identitet može biti temelj za pomirenje, ali i potencijalna prepreka u postizanju stabilnosti.

Osim toga treba imati na umu kako je njemačko-danska manjinska suradnja usmjerena na promjenu percepcije manjina u javnosti. Kroz medijsku prezentaciju i poticanje pozitivnih narativa, obje zemlje su uspjele promijeniti način na koji većinsko društvo percipira manjine. Ovaj aspekt je ključan za hrvatsko-srpske odnose jer mediji često oblikuju javnu percepciju manjinskih zajednica. Njemački i danski znanstvenici podijelili su svoja iskustva s hrvatskim i srpskim kolegama, ukazujući na važnost pozitivnih medijskih narativa za smanjenje napetosti i predrasuda u društvu. Promicanje tolerancije i razumijevanja kroz medije može značajno pridonijeti smanjenju društvenih podjela i jačanju zajedništva između manjinskih i većinskih zajednica.

Osim pitanja opstojnosti manjinskog identiteta, jedan od glavnih izazova u post-konfliktnim društvima jest pitanje zaštite manjinskih prava. Dok je njemačko-danski slučaj pokazao kako se kroz političke mehanizme mogu osigurati stabilna manjinska prava, hrvatsko-srpski odnosi još uvijek su u fazi preispitivanja i traženja odgovarajućih rješenja. Politički diskurs

većinskih stranaka koji ponekad koristi manjinske zajednice kao sredstvo za ostvarivanje vlastitih ciljeva, može dodatno otežati proces pomirenja i stvaranja povjerenja.

Unatoč izazovima, projekt prepoznaje i prilike za poboljšanje odnosa između manjina i većinskih zajednica. Kroz zajedničke projekte, istraživanja i konferencije, poput onih organiziranih u sklopu projekta, manjinske zajednice mogu igrati važnu ulogu u promoviranju dijaloga i suradnje. Također, ekonomski razvoj može otvoriti nove mogućnosti za manjinske zajednice, čime se dodatno jača njihov položaj u društvu.

U tom smislu, ovaj projekt predstavlja važan korak u razumijevanju dinamičnih i složenih odnosa između manjinskih i većinskih zajednica u post-konfliktnim društvima. Usporedba između njemačko-danske i hrvatsko-srpske manjine otkriva ključne sličnosti i razlike, ali i nudi vrijedne smjernice za unapređenje manjinskih prava i jačanje suradnje.

Proučavanje ovih manjinskih zajednica ne samo da doprinosi akademskom razumijevanju integracijskih procesa, već može poslužiti i kao praktičan vodič za donositelje političkih odluka i aktiviste koji rade na promoviranju manjinskih prava. Unatoč različitim povijesnim i političkim kontekstima, ključna poruka ovog projekta jest da dijalog, suradnja i međusobno razumijevanje ostaju temeljni faktori za izgradnju održivih i stabilnih društava.

PRILAGODBA I RAZVOJ SRPSKE I HRVATSKE MANJINSKE ZAJEDNICE NAKON SUKOB DRŽAVA – NACIJA

Identiteti suočeni sa stigmatizacijom i diskriminacijom

Nakon raspada Jugoslavije i sukoba koji su uslijedili tijekom 1990-ih, Hrvatska i Srbija su se našle kao dvije suverene države, svaka s vlastitom manjinskom zajednicom – Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj, s tim što Hrvati u Srbiji postaju priznatom manjinskom zajednicom tek od početka 21. stoljeća. Ove zajednice, koje su povijesno i kulturno povezane sa svojim matičnim nacijama, suočile su se s nizom izazova u novonastalim državama. Zajednice su morale pronaći načine za prilagodbu i očuvanje svog identiteta u kontekstu koji je često bio neprijateljski zbog svježih sjećanja na sukobe.

Identitet obe zajednice nisu oblikovali samo politička i kulturna povijest, vjeroispovjest, jezik i pismo, već i drugi brojni čimbenici koji se mogu vezivati za suvremenu povijest. Istraživanja javnog mnijenja, fokusne grupe i drugi podaci o pripadnicima manjina u Hrvatskoj i Srbiji otkrivaju kompleksnu sliku osjećaja pripadnosti, identiteta i integracije unutar većinskih društava. Ove su zajednice, koje su u suvremenoj povijesti prošle kroz sukobe, prisilne migracije i stigmatizaciju, razvile specifične stavove prema svom položaju u društvu, ali i prema vlastitom identitetu. Javne rasprave o tome što znači biti pripadnik ove dvije manjine i kako se takav identitet oblikuje, dodatno su komplicirane recipročnim odnosima između Srba i Hrvata kao manjina u susjednim državama. Istraživanja pokazuju da pripadnici srpske manjine u Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji često doživljavaju ambivalentnost u vezi s vlastitim identitetom. S jedne strane, mnogi osjećaju snažnu povezanost sa svojom etničkom i kulturnom baštinom, dok se s druge strane suočavaju s osjećajem isključenosti iz većinskog društva. U Hrvatskoj, Srbi često izražavaju osjećaj nesigurnosti i stigmatizacije, te asimilacije i etnomikrije. Hrvati u Srbiji osjećaju se marginalizirani i suočavaju se s izazovima očuvanja svog identiteta u društvu koje im često ne nudi dovoljnu podršku.

Fokusne grupe ukazuju na to da pripadnici ovih manjina često balansiraju između očuvanja vlastitog identiteta i prilagodbe društvu u kojem žive. Ovaj osjećaj višeslojnog identiteta dovodi do situacija u kojima se manjinski identitet često doživljava kao teret ili izvor konflikta, ali i kao izvor ponosa i otpornosti. Pripadnici manjina često izražavaju želju za većim priznanjem i razumijevanjem njihovih specifičnih potreba i identiteta unutar većinskog društva.

Pravni status ovih manjina uvelike je oblikovan bilateralnim sporazumima između Hrvatske i Srbije kao i međunarodnim obvezama u kontekstu europskih integracija. Sporazumi su postavljali temelje

za zaštitu manjinskih prava, uključujući pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, kulturnu autonomiju i političku zastupljenost. Međutim, provođenje ovih prava u praksi često se pokazalo izazovnim. U Hrvatskoj, Srbi su se suočavali s diskriminacijom, sporom reintegracijom izbjeglica i sporom obnovom infrastrukture, dok su Hrvati u Srbiji često bili marginalizirani u političkom i društvenom životu. U obe države prema više istraživanja Hrvati i Srbi su spadali u najnepoželjnije manjine.

Početkom 21. stoljeća, unatoč formalnim pravima, obje su zajednice osjećale posljedice nepovjerenja i netrpeljivosti koje su ostale nakon sukoba. Stranke desnog spektra u obje zemlje često su, a i danas znaju koristiti manjinska pitanja kao alat za unutarnju i vanjsku politiku, za potpirivanje međunacionalne mržnje koja je mogla za razlog imati mobilizaciju dijela glasačkog tijela ali i skretanje pažnje sa većih političkih problema, što je dodatno otežavalo proces pomirenja i integracije. Ipak, s vremenom su se u obje zemlje počele razvijati institucije koje podržavaju manjinske zajednice, poput Savjeta za nacionalne manjine u Hrvatskoj i Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog u Srbiji.

Identitet Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj oblikovan je kroz povijesne procese, ali i kroz suvremena iskustva koja uključuju stigmatizaciju, suočavanje s kontroverznim pitanjima iz prošlosti i pokušaje razvoja suradnje preko državnih granica. Ova iskustva su dodatno pojačana ratnim sukobima 1990-ih i raspadom Jugoslavije, tijekom odnosno nakon kojeg su se obe etničke grupe našle u vrlo delikatnoj poziciji unutar svojih novih država postavši nacionalne manjine.

Stigmatizacija je jedan od ključnih izazova s kojima su se ove zajednice morale suočiti. Srpska manjina u Hrvatskoj, posebno tijekom Domovinskog rata, suočavala se s etiketiranjem i kolektivnom krivnjom zbog agresije. Srbi su često bili viđeni kao “unutarnji neprijatelji”, što je rezultiralo diskriminacijom, oduzimanjem imovine i usporenim procesima povratka izbjeglica.

Slično tome, hrvatska manjina u Srbiji doživjela je stigmatizaciju, gdje su Hrvati često bili percipirani kao unutarnji neprijatelj. Iako nije došlo do masovnog etničkog nasilja i protjerivanja kao u Hrvatskoj, hrvatska zajednica u Srbiji suočavala se s marginalizacijom u društvenom i političkom životu, te pojedinačnim protjerivanjem u gradovima, manjim mjestima, a u većem obimu u selima, što je ugrožavalo

njihovu etničku opstojnost. Stigmatizacija je imala dugotrajne posljedice na oblikovanje identiteta ovih manjinskih zajednica. Osjećaj nesigurnosti i potreba za samoodržanjem u neprijateljskom okruženju često su vodili povlačenju iz vlastitih nacionalnih zajednica, slabljenju kolektivnog identiteta, ali i produbljivanja podjela s većinskim stanovništvom.

Javne rasprave o tome što znači biti član manjine u Hrvatskoj i Srbiji evoluirale su kroz vrijeme, ali su često bile opterećene političkim i nacionalističkim diskursima. U Hrvatskoj, rasprave o srpskoj manjini često su bile obojene sjećanjima na rat i pitanjima o lojalnosti. Upotreba ćirilice, povratak izbjeglica, pitanje kažnjavanja ratnih zločina i nestalih osoba često su teme koje polariziraju društvo i dovode u pitanje mogućnost potpunog prihvaćanja srpske manjine.

U Srbiji, rasprave o hrvatskoj manjini nisu bile toliko javno prisutne, ali su i dalje bile obojene pitanjima identiteta i lojalnosti. Za Hrvate u Srbiji, pitanja obrazovanja na maternjem jeziku, službene uporabe jezika, kulturne autonomije i političke reprezentacije često su u središtu rasprava. Ove teme su ključne za očuvanje manjinskog identiteta, ali i za njihovu integraciju u šire društvo.

Ekonomska marginalizacija predstavlja značajan izazov za obje manjinske zajednice. Ratovi i etničko čišćenje značajno su smanjili broj Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji, a povratak izbjeglica bio je spor i često neuspješan. U mnogim slučajevima, povratnici su se suočavali s problemima u pristupu imovini, zapošljavanju i obnovi razrušenih domova. Demografski, obje zajednice suočavaju se s problemom starenja populacije i iseljavanja mladih, što dodatno ugrožava njihov opstanak. Bez održivih ekonomskih prilika i društvene podrške, ove zajednice rizikuju daljnje smanjenje i asimilaciju.

Protjerivanje i nasilje

Usporedba stupnjeva nasilja i protjerivanje Srba iz Hrvatske i Hrvata iz Srbije tijekom i nakon sukoba u 1990-ima pokazuje znatne razlike u intenzitetu, opsegu i posljedicama ovih procesa. Dok su obje zajednice pretrpjele nasilje i prisilno raseljavanje, ratna zbivanja tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća dovela su do različitih oblika i razmjera tih pojava. Nasilje i protjerivanje Srba iz Hrvatske kulminiralo je tijekom Domovinskog rata. Srpska zajednica u Hrvatskoj bila je suočena s izuzetno visokom razinom nasilja, uključujući etnička čišćenja, masakre i uništavanje imovine, ali je i jedan dio njihovih pripadnika vršio nasilja i protjerivanja hrvatskog stanovništva osobito na teritorijama pod srpskom kontrolom od 1991 do 1995. godine. Ratne operacije i sukobi između hrvatskih snaga i pobunjenih Srba doveli su do masovnih stradanja civila. Srbi u Hrvatskoj su protjerivani ili pak sami napuštali gradove i druga mjesta sa

većinskim hrvatskim stanovništvom sa osjećajem životne ugroženosti, pretrpljenog nasilja i straha. Operacija „Oluja“ rezultirala je masovnim egzodusom Srba iz Hrvatske, kada je oko 200.000 Srba napustilo svoje domove u strahu od odmazde i nasilja. Raseljavanje Srba iz Hrvatske bilo je masovno i gotovo trajno za mnoge izbjeglice. Prema različitim procjenama, između 1991. i 1995. godine, oko 250.000 do 300.000 Srba napustilo je Hrvatsku, a veliki dio njih našao je utočište u Srbiji, Bosni i Hercegovini ili drugim zemljama. U isto vrijeme više od 300.000 Hrvata bilo je protjerano ili prisiljeno napustiti dijelove Hrvatske koje su u svojim rukama držali pobunjeni Srbi. Povratak raseljenih Srba u Hrvatsku nakon rata bio je spor i otežan političkim i društvenim preprekama, uključujući diskriminaciju, komplicirane zakonske postupke za povrat imovine i neizvjesnost u pogledu njihove sigurnosti.

Nasilje i protjerivanje Hrvata u Srbiji nisu imali istu razinu intenziteta niti opsega kao u Hrvatskoj, no i dalje su bili značajni u određenim regijama, posebno u Vojvodini. Hrvati u Srbiji, osobito u Vojvodini, suočavali su se s prijetnjama, zastrašivanjima i nasilnim incidentima, ali nije bilo organiziranih vojnih operacija kakve su zabilježene u Hrvatskoj. Nasilje nad Hrvatima u Srbiji bilo je više difuzno, često se manifestirajući kroz pojedinačne incidente ili na lokalnoj razini, poput premlaćivanja, prijetnji smrću, paljenja imovine, a bilo je i prisilnog iseljavanja, protjerivanja u cilju mijenjanja etničke slike do tada većinskih hrvatskih sela i ubojstava civila hrvatske nacionalnosti.

Protjerivanje Hrvata iz Srbije, iako značajno, bilo je manje masovno u usporedbi s protjerivanjem Srba iz Hrvatske. Međutim, treba znati da u Srbiji nije bilo međuetničkog rata između Hrvata i Srba. Procjenjuje se da je oko 40.000 Hrvata protjerano ili izbjeglo iz Srbije tijekom 1990-ih, najviše iz Vojvodine, gdje su Hrvati činili značajnu zajednicu. Glavni razlozi izbjeglištva bili su strah od eskalacije sukoba, prijetnje, zlostavljanja i nesigurnost. Međutim, za razliku od Srba u Hrvatskoj, Hrvati iz Srbije su to učinili poglavito zbog širenja atmosfere straha, nasilja pojedinaca i djelovanja organiziranih paravojnih formacija a ne izravne vojno-redarstvene akcije. Treba napomenuti da su Hrvati u Srbiji živili mirno, da pobune među njima nije bilo niti bilo kakvih naznaka pokušaja etničkog nasilja nad Srbima ili pripadnicima drugih naroda. Nasilje nad Hrvatima u Srbiji bilo je posljedicom ekstremističke politike ne samo podsticane od strane političkih elita već se djelomice zrcalilo u ratnim zbivanjima u Hrvatskoj.

Ove razlike ukazuju na asimetričnost sukoba i posljedica koje su ostavile duboke tragove na demografskoj i društvenoj strukturi obje zemlje, te na trajnu potrebu za pomirenjem i obnovom međunacionalnog povjerenja.

Opstojnost kroz kulturu, suočavanje se prošlošću i suradnja

Kulturna autonomija, uključujući pravo na njegovanje jezika i običaja, osnivanje i rad škola i medija ključna je komponenta identiteta ovih manjinskih zajednica. U Srbiji, od početka 21. stoljeća, Hrvati su razvili mrežu kulturnih institucija, čijom bi se krovnom organizacijom moglo smatrati Hrvatsko narodno vijeće, koje podržava rad udruga koje njeguju hrvatski jezik, tradiciju, stvaralaštvo i običaje. Slično tome, Srbi u Hrvatskoj su kroz Srpsko narodno vijeće i Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta" i druge organizacije nastojali očuvati svoj jezik, kulturu i pravoslavnu vjeru.

Međutim, kulturna autonomija često je nailazila na prepreke zbog političkih pritisaka i društvenih tenzija. Primjerice, upotreba ćirilice u Hrvatskoj često je izazivala kontroverze, dok su Hrvati u Srbiji imali poteškoća u očuvanju svoje kulturne baštine uslijed asimilacije i manjka institucionalne podrške.

Suočavanje s prošlošću i kontroverznim pitanjima također je bio ključni izazov za oblikovanje identiteta ovih manjina. Srbi u Hrvatskoj i Hrvati u Srbiji suočavali su se s pitanjima vezanim uz ratne zločine, kolektivnu odgovornost i ulogu "njihove" strane u sukobima. Ove teme su bile posebno bolne jer su često bile povezane s traumatskim sjećanjima na gubitak, stradanje i progon.

Za Srbe u Hrvatskoj, pitanje ćirilice i njene upotrebe u javnom prostoru bilo je simboličan primjer kako prošlost i dalje oblikuje svakodnevni život. Odbijanje dijela hrvatskog stanovništva uvođenju dvojezičnih ploča u mjestima s većinskim srpskim stanovništvom pokazala je duboku podjelu koja još uvijek postoji. S druge strane, Hrvati u Srbiji suočavali su se s pitanjima vezanim uz obnovu hrvatskog identiteta u kontekstu koji često nije bio spreman prihvatiti njihovu kulturnu specifičnost.

Unatoč ovim izazovima, obje zajednice su prepoznale važnost suradnje preko državnih granica kao načina za jačanje svog identiteta i osiguravanje podrške od matičnih zemalja. Srpska zajednica u Hrvatskoj i hrvatska zajednica u Srbiji uspostavile su kontakte s matičnim državama kako bi osigurale financijsku, kulturnu i političku podršku. Ova suradnja često je uključivala organiziranje kulturnih manifestacija, edukativnih programa i zagovaranje za prava manjina.

Suradnja s matičnim državama, međutim, nije uvijek jednostavna. Ponekad dolazi do političkih manipulacija, gdje se manjinske zajednice instrumentaliziraju u širem kontekstu bilateralnih odnosa između Hrvatske i Srbije. Ovakva suradnja danas daje Hrvatima u Srbiji osjećaj povezanosti i podrške, što je važno za očuvanje njihovog identiteta. Za razliku od

njih, Srbi iz Hrvatske, danas, ne osjećaju toliku političku podršku iz Srbije.

Jedno od najintrigantnijih pitanja u ovoj analizi je u kojoj mjeri recipročna priroda manjinskih situacija u Hrvatskoj i Srbiji dovodi do miješanja identiteta njihovih pripadnika. Srbin u Hrvatskoj i Hrvat u Srbiji često dijele slične iskustvene i identitetske izazove, što može dovesti do boljeg razumjevanja između pripadnika ove dvije manjinske zajednice. Ovaj fenomen proizlazi iz potrebe za prilagodbom i očuvanjem identiteta u društvima koja im nisu uvijek naklonjena.

Kao rezultat, identiteti ovih manjina postaju fluidniji i više se temelje na zajedničkim iskustvima nego na rigidnim etničkim razlikama. U nekim slučajevima, članovi manjina razvijaju identitete koji integriraju elemente većinske kulture, stvarajući tako jedinstvenu mješavinu koja ih istovremeno povezuje s obje strane granice.

Perspektive koje može donijeti budućnost

Unatoč brojnim izazovima, postoje primjeri pozitivne suradnje i inicijativa koje podržavaju pomirenje i integraciju. Međunarodna zajednica, organizacije civilnog društva, manjinske organizacije i inicijative na lokalnoj razini igraju ključnu ulogu u izgradnji mostova između manjina i većinskog stanovništva.

Budućnost ovih zajednica ovisit će o spremnosti država da stvarno provode prava zajamčena manjinskim sporazumima i da podrže razvoj multikulturalnih društava. Očuvanje manjinskog identiteta, uz istovremeno osiguravanje integracije u šire društvo, bit će ključno za dugoročni opstanak Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj.

Ovaj proces nije jednostavan i zahtijeva kontinuirani dijalog, političku volju i društvenu podršku. U konačnici, način na koji se ove manjinske zajednice prilagođavaju i razvijaju reflektira šire procese pomirenja i izgradnje države nakon sukoba, i može poslužiti kao primjer za druge regije sličnih povijesnih i političkih okolnosti.

U ovom procesu važnost ima "Golubička deklaracija" potpisana od strane Milorada Pupovca i Tomislava Žigmanova u Golubiću (obrovačkom) na 15. Međunarodnom znanstvenom skupu "Srpsko-hrvatski odnosi" 2022. godine. Ona je plod višegodišnje suradnje vodećih političkih predstavnika Srba iz Hrvatske i Hrvata iz Srbije. Sljedeći korak je bio izrada konkretnog programa suradnje između institucija srpskog naroda u Hrvatskoj i hrvatskog naroda u Srbiji koja se imala dotaknuti pitanja političkih odnosa i suradnje dvije strane.

Organizacija i prilagodba hrvatskih i srpskih manjinskih zajednica nakon sukoba

Mi, politički predstavnici Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji, polazeći od specifičnosti položaja dviju zajednica na prostorima na kojima žive, a u svrhu djelovanja u pitanjima od zajedničkog interesa, kao i boljeg međusobnog razumijevanja, uzajamne podrške i boljih odnosa između Hrvatske i Srbije, potpisujemo

DEKLARACIJU O SURADNJI SRBA IZ HRVATSKE I HRVATA IZ SRBIJE

Uzimamo u obzir potrebu još tješnjeg međusobnog povezivanja na dobrobit obiju naših zajednica i obiju naših država – Srbije i Hrvatske.

Polazimo od potrebe suživota, međusobne pomoći i zajedničke, europske perspektive ravnopravnih naroda i država.

Suglasni smo zajedno raditi na boljim odnosima dvaju naroda, kako u našim dvjema državama, tako i na širem prostoru, te surađivati u svim područjima od zajedničkog interesa.

Suglasni smo raditi na planu stvaranja uvjeta za bolji život i zaštitu prava kako svoje tako i druge partnerske zajednice.

Obvezujemo se na unaprjeđenje dosadašnje suradnje u svim područjima društvenog, političkog, privrednog, kulturnog i sportskog života na korist naših zajednica i država u kojima živimo.

Ovom Deklaracijom potičemo države u kojima živimo da se umjesto obnavljanju sukoba, napokon okrenu suradnji u cilju prosperiteta svih njihovih građana, a time i razvoja naših dviju zajednica. To podrazumijeva rješavanje svih postojećih i mogućih otvorenih pitanja kroz dijalog, razumijevanje i poštovanje međunarodnog prava u Hrvatskoj i Srbiji, kao i uspostavljanje najviših standarda zaštite manjinskih zajednica. To također podrazumijeva dosljednu primjenu i provođenje svih važećih zakona koji se tiču ljudskih i manjinskih prava, preuzetih međunarodnih obveza, međunarodnih ugovora i bilateralnih sporazuma.

Osuđujemo svaki oblik iskazivanja i propagiranja mržnje prema pripadnicima druge nacije i druge države, veličanja ili negiranja zločina koje su počinili pojedinci ili grupe prema pripadnicima drugog naroda, posebno naroda koje predstavljamo.

Ponovno podsjećamo na činjenicu da su Srbi danas manjina u Hrvatskoj, a Hrvati u Srbiji, te da svaki akt prijetnje ili agresije prema manjinskoj

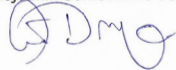
zajednici u jednoj državi od strane većine, dovodi u opasnost manjinsku zajednicu u onoj drugoj zemlji.

Potičemo svaki oblik oštećenja žrtava ratnih sukoba i pristup uskraćenim pravima njih i njihovih obitelji, kao i nepristranu, otvorenu i na međunarodnim obvezama zasnovanu suradnju u pitanjima suđenja za ratne zločine i pitanjima nestalih lica, i hrvatske i srpske nacionalnosti, rukovodeći se pri tome primarno humanitarnim motivima i pristupom.

Potpisujemo ovu Deklaraciju u Golubiću (obrovačkom), kao mjestu suradnje i povezivanja znanstvenika i političara u kojem se petnaest godina zaredom organiziraju međunarodni znanstveni skupovi o srpsko-hrvatskim odnosima, obnovi međusobnog povjerenja i pomirenju.

Ovu deklaraciju potpisujemo u dva ravnopravna pisma i jezika – na srpskom jeziku i ćirilicom pismu i hrvatskom jeziku i latiničnom pismu.

prof. dr. sc. Milorad Pupovac
predsjednik Samostalne demokratske srpske stranke

predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini

Tomislav Žigmanov

U Golubiću (obrovačkom), dana 25. 8. 2022. godine

Deklaracija o saradnji Srba iz Hrvatske i
Hrvata iz Srbije

Nakon završetka nasilnih sukoba u 1990-ima i povlačenja novih državnih granica, hrvatska manjinska zajednica u Srbiji i srpska manjinska zajednica u Hrvatskoj suočile su se s izazovom reorganizacije i prilagodbe u novonastalim uvjetima. Iako su ove etničke skupine postojale i prije sukoba i to kao konstitutivni narodi, političke i društvene promjene prisilile su ih da se okupe kao zatvorenije zajednice s jasno definiranim ciljevima i potrebama. Proces organizacije i prilagodbe bio je dugotrajan, složen i podložan različitim pritiscima, ali je istovremeno bio i ključan za očuvanje njihovog identiteta i prava u novim državama.

Nakon završetka sukoba, članovi hrvatske manjine u Srbiji i srpske manjine u Hrvatskoj morali su pronaći način da se okupe i organiziraju kako bi zaštitili svoje interese i očuvali svoj identitet. U početnim fazama, ovaj proces je bio spontan i često vođen potrebom za solidarnošću i zajedničkim djelovanjem u nesigurnim uvjetima. Okupljanje se obično odvijalo oko vjerskih institucija, političkih stranaka i lokalnih organizacija koje su već prije postojale, ali sada su dobile dodatnu ulogu kao središta okupljanja manjinske zajednice.

Za vrijeme i nakon sukoba, pojavili su se novi lideri unutar ovih zajednica, često iz redova lokalnih intelektualaca, svećenika i politički angažiranih pojedinaca. Tako se među Srbima izdvojio Milorad Pupovac, a među Hrvatima Bela Tonković, a od početka 21. stoljeća Petar Kuntić i Tomislav Žigmanov. Ovi lideri su preuzeli odgovornost za organizaciju zajednice, artikuliranje njenih potreba i zastupanje interesa manjina pred državnim vlastima.

Unutar manjinskih zajednica, vođene su intenzivne rasprave o prioritetima i potrebama zajednice u postkonfliktnom razdoblju. U Hrvatskoj, srpska zajednica se fokusirala na povratak izbjeglica, obnovu imovine, očuvanje kulturnog i jezičnog identiteta, te političku reprezentaciju. U Srbiji, hrvatska zajednica je raspravljala o pitanjima obrazovanja na hrvatskom jeziku, očuvanju kulturne baštine, te o priznavanju svojih prava u političkom i društvenom životu i borbi za izjednačavanjem političkih prava Hrvata u Srbiji sa političkim pravima Srba u Hrvatskoj na bazi reciprociteta u političkoj zastupljenosti.

Zadaci s kojima su se suočavale ove zajednice bili su višestruki: od obnove razorene infrastrukture, preko organizacije obrazovanja i kulturnih aktivnosti, do političkog organiziranja i lobiranja za prava manjina. Prvi koraci često su uključivali osnivanje kulturnih društava, organizacija za povratnike, i medijskih kuća koje su služile kao glas manjinske zajednice.

Prvih pet godina nakon sukoba bilo je ključno za stvaranje i stabilizaciju manjinskih zajednica.

U Hrvatskoj, osnovane su organizacije poput Srpskog narodnog vijeća (SNV) i Samostalne demokratske srpske stranke SDSS koje su postale središnji glas srpske manjine u zemlji. Ove organizacije radile su na političkom zastupanju Srba, organizaciji kulturnih manifestacija i obrazovnih programa, te na povratku i reintegraciji izbjeglih Srba.

U Srbiji, osnovane su organizacije poput Hrvatskog nacionalnog vijeća (HNV) koje su se fokusirale na obrazovanje na hrvatskom jeziku, očuvanju kulture i identiteta. Novinska kuća "Hrvatska riječ" i brojna kulturno umjetnička društva postala su ključna za očuvanje identiteta Hrvata u Srbiji.

Proces organizacije i prilagodbe ovih manjinskih zajednica bio je često ometan ili spriječen od strane državnih vlasti, koje su ponekad bile nepovjerljive prema zahtjevima manjina ili su ih doživljavale kao prijetnju nacionalnom jedinstvu. U Hrvatskoj, srpska zajednica suočavala se s poteškoćama u povratku imovine, diskriminacijom u zapošljavanju i otporom prema upotrebi srpskog jezika i ćirilice. U Srbiji, hrvatska manjina suočavala se poglavito sa nedostatkom podrške za obrazovanje na hrvatskom jeziku, te s ograničenom političkom reprezentacijom.

Proces prilagodbe i organizacije manjinskih zajednica traje godinama. Uspješnost ovih procesa ovisi o mnogim čimbenicima, uključujući političku volju, međunarodnu podršku i unutarnju koheziju zajednica. Dok su neke institucije i organizacije manjinskih zajednica uspješno osnovane i djeluju do danas, druge su se suočile s preprekama koje su usporile ili otežale njihov rad.

Tek nakon sedam godina od završetka ratnih sukoba, ove zajednice uspjele su postaviti temelje za svoje dugoročno očuvanje i razvoj, ali su također bile prisiljene neprestano navigirati kroz složene političke i društvene izazove. Prilagodba je proces koji se nastavlja, s promjenjivim okolnostima i potrebama koje zahtijevaju stalno prilagođavanje i reorganizaciju.

Sekuritizacija¹ i diskriminacija

Obje manjinske zajednice bile su sekuritizirane u različitim stupnjevima. Srpska manjina u Hrvatskoj, koja je bila povezana s ratnim događanjima u kojima je aktivno sudjelovala, često je percipirana kao sigurnosna prijetnja. Ova sekuritizacija bila je izražena kroz mjere koje su otežavale povratak Srba u Hrvatsku, ograničavanje njihovih prava i sužavanje prostora za kulturno izražavanje. U Srbiji, Hrvati su također doživljavali sekuritizaciju, ali na manje intenzivan način, najviše kroz društvenu stigmatizaciju i pritisak koji je dolazio iz šovinističkih krugova.

¹ Sekuritizacija se ovdje predstavlja kao čin kojim se politizirani predmet debate pretvara u egzistencijalnu prijetnju.

U Hrvatskoj, Srbi su često stigmatizirani kao "agresori" ili "četnici," što je dovelo do njihove društvene marginalizacije. Diskriminacija je bila izražena u pristupu zapošljavanju, obrazovanju i obnovi imovine. Mnogi Srbi su bili suočeni s birokratskim preprekama prilikom povratka svojih domova ili prava na mirovine. U Srbiji, Hrvati su također bili stigmatizirani, osobito u regijama s jakim nacionalističkim sentimentom. Bili su suočeni s diskriminacijom u zapošljavanju, gdje su njihova hrvatska imena često bila razlog za odbijanje na tržištu rada.

Proces repatrijacije Srba u Hrvatsku bio je spor i otežan mnogim faktorima, uključujući otpor lokalnog i novodoseljenog stanovništva koje je naselilo njihove kuće, neadekvatne politike povratka i nedostatak sigurnosti. Mnogi Srbi koji su pokušali povratak suočavali su se s neprijateljstvom lokalne populacije i birokratskim preprekama koje su nametnule vlasti. U Srbiji, povratak Hrvata bio je znatno manji i sporadičan, često zbog nesigurnosti i pritiska da se prilagode ili asimiliraju, ali i zbog ekonomskih razloga.

Hrvatska vlada, suočena s međunarodnim pritiskom, implementirala je određene programe za povratak Srba, ali su mnogi od njih bili nedovoljno financirani ili provedeni s nedostatnom političkom voljom. U Srbiji, repatrijacija Hrvata nije bila prioritet vlasti, što je rezultiralo slabim institucionalnim okvirima za podršku povratnicima.

Povratnici i manjine u Hrvatskoj i Srbiji često su imali problema s ponovnim uspostavljanjem svojih bivših poslova ili profesija. U Hrvatskoj, mnogi Srbi su izgubili radna mjesta tijekom i nakon rata, a povratak u iste ili slične pozicije bio je otežan zbog diskriminacije i društvene stigmatizacije. Slično je bilo i u Srbiji, gdje su Hrvati teško nalazili posao, osobito u javnom sektoru ali i na drugim mjestima gdje je šovinizam pokazivao dovoljnu otpornost razumjevanju, toleranciji i demokratskom duhu.

Obrazovni sustavi u obje države često su bili mjesto sukoba i diskriminacije. Srpska djeca u Hrvatskoj su se suočavala s poteškoćama u pristupu obrazovanju na svom jeziku, dok su Hrvati u Srbiji imali ograničen pristup obrazovanju na hrvatskom jeziku, a vlasti su još od devedesetih prošlog stoljeća potencirale razvoj bunjevačke manjinske zajednice i bunjevačkog jezika što je stvaralo dodatnu ugrozu hrvatskom identitetu u Vojvodini. Ovo je dodatno otežalo proces integracije i očuvanje kulturnog identiteta.

Svakodnevni život za manjine u postkonfliktnom razdoblju bio je obilježen nesigurnošću i stalnim izazovima. U Hrvatskoj, Srbi su često živjeli u izoliranim zajednicama, suočeni s neprijateljstvom ili nepovjerenjem od strane većinskog stanovništva. U Srbiji, Hrvati su također živjeli u okruženju gdje su morali skrivati ili minimalizirati svoj identitet kako bi izbjegli sukobe.

Uspostavljanje veza s matičnim državama

Veze između manjina i matičnih država uspostavljale su se kroz različite kanale, uključujući kulturne, obrazovne, vjerske i političke kontakte. Te su veze često bile neformalne i razvijane kroz osobne mreže, ali su također uključivale institucionalne kontakte kroz veleposlanstva, konzulate, kulturne centre i vjerske institucije.

Uspostavljanje veza Hrvata u Srbiji s Hrvatskom bilo je posebno važno za očuvanje kulturnog i jezičnog identiteta. Udruge kulture i HNV postali su središnje mjesto okupljanja i povezivanja s maticom. Hrvatska vlada je pružala podršku kroz kulturne i obrazovne programe, poput stipendija za studiranje u Hrvatskoj i donacija knjiga i udžbenika na hrvatskom jeziku. Vjerske institucije, poput Rimokatoličke crkve, također su igrale ključnu ulogu u održavanju veza s Hrvatskom.

Slično, Srbi u Hrvatskoj razvijali su veze sa Srbijom kroz kulturne i vjerske institucije. Srpska pravoslavna crkva imala je važnu ulogu u održavanju vjerskog i kulturnog identiteta, dok su političke organizacije poput Srpskog narodnog vijeća održavale kontakte sa srpskom vladom. Srbija je pružala podršku kroz kulturne programe, obnovu crkava i manastira, te kroz pomoć u organizaciji srpskih škola i medija na srpskom jeziku.

Veze s matičnim državama često su percipirane kao sigurnosna prijetnja od strane država u kojima te manjine žive.

U Hrvatskoj, vlasti su često bile sumnjičave prema vezama srpske manjine sa Srbijom, osobito u ranim poslijeratnim godinama. Veze su se često doživljavale kao potencijalni izvor destabilizacije, te su vlasti pratile aktivnosti srpskih organizacija i njihove kontakte s Beogradom.

U Srbiji, situacija je bila slična. Veze Hrvata u Srbiji s Hrvatskom nisu bile toliko naglašene kao sigurnosna prijetnja, ali su ipak bile predmetom nadzora, osobito kada su uključivale političku organizaciju Hrvata i djelatnost koja nije mogla biti pod uplivom srpske vlade. Vlasti su ponekad vršile pritisak na hrvatske organizacije, pokušavajući ograničiti njihov utjecaj ili smanjiti kontakte s Hrvatskom.

Hrvati u Srbiji su možda bili uspješniji u uspostavljanju veza s Hrvatskom poglavito zbog organiziranosti i podrške iz Hrvatske. Hrvatska je aktivno radila na očuvanju hrvatskog identiteta u dijaspori, pružajući konkretne kulturne i obrazovne resurse.

Srbi u Hrvatskoj su također uspjeli uspostaviti značajne veze sa Srbijom, ali su se suočavali s većim preprekama poglavito zbog nepostojanja političkog konsenzusa i kontinuiteta u politici Srbije prema Srbima u Hrvatskoj. Ipak, Srpska pravoslavna crkva i političke organizacije uspjele su održati vitalne veze s matičnom državom.

Proces ponovne uspostave zajedničkih institucija

Nakon rata, manjinske zajednice prvo se fokusiraju na obnovu svojih kulturnih, obrazovnih i vjerskih institucija. Ove institucije igraju ključnu ulogu u očuvanju identiteta i kohezije zajednice. Uspostava ovih institucija često je prvi korak prema jačanju političkog djelovanja, jer omogućava manjini da se organizira i artikulira svoje interese u okvirima koji su im bliski i razumljivi.

Izgradnja političkih stranaka kada je riječ o Srbima u Hrvatskoj i Hrvatima u Srbiji unutar manjinskih zajednica u postkonfliktnom kontekstu predstavlja ključan korak u procesu političke integracije i zastupljenosti. Ove stranke se temelje na potrebi za zaštitom prava manjine, promicanju kulturnog identiteta i osiguravanju političke zastupljenosti. Stranke često koriste osjećaj pripadnosti i zajedničke traume iz rata kao motivirajuće faktore za mobilizaciju.

Ciljevi manjinskih političkih stranaka često uključuju osiguranje prava na obrazovanje i kulturni razvoj, borbu protiv diskriminacije, vraćanje imovine, te zaštitu prava na političku participaciju. U početku, stranke često postavljaju minimalne ciljeve, poput osiguravanja mjesta u lokalnim vijećima ili parlamentima, ali s vremenom teže većoj političkoj moći i utjecaju koji bi im osigurao i mjesto u Vladi što je bio slučaj kako sa srpskom manjinom u Hrvatskoj tako i sa Hrvatima u Srbiji koji dvije godine participiraju u Vladi Republike Srbije.

Manjinske političke stranke, kako bi osigurale svoju učinkovitost i uspjeh, nužno moraju razviti kontakte s većinskim političkim elitama. Ovi kontakti su ključni za osiguranje podrške većinskih stranaka za manjinske inicijative i zakone.

Na početku, većina kontakata odvija se na lokalnoj razini, gdje manjinske stranke često imaju veću mogućnost za izravan utjecaj. Međutim, kako stranke jačaju, one šire svoje djelovanje i na nacionalnu razinu. Političke koalicije s većinskim strankama postaju ključne, osobito u političkim sustavima u kojima manjine imaju malo političke moći same po sebi. Uspješne manjinske stranke često ulaze u koalicije koje im omogućavaju pristup resursima i političkoj moći što je bio slučaj sa Samostalnom demokratskom srpskom strankom u Hrvatskoj, dok od 2022. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini participira u Vladi Republike Srbije, ali i u pokrajinskoj Vladi.

Suočavanje s prošlim sukobom kao dio politika pomirenja

Proces pomirenja neizbježno uključuje kritičko suočavanje s prošlim sukobom, što podrazumijeva priznavanje patnje žrtava druge strane i procesuiranje odgovornosti počinitelja u vlastitim zajednicama. Ovi aspekti su važni za izgradnju budućih odnosa i

obuzdavanje antagonizama koji mogu destabilizirati društvo.

Jedno od ključnih pitanja u procesu pomirenja je kako balansirati fokus između žrtava i počinitelja. Iskoraci u procesu pomirenja ostvareni su u prvom desetljeću 21. stoljeća prije svega zahvaljujući inicijativama aktera u nevladinim udrugama, manjinskim udruženjima i političkim akterima s lijevog spektra stranaka. Posebno treba istaknuti simbolički važne prve geste isprike predsjednika Hrvatske i Srbije i Crne Gore. Unatoč generalno ostvarenom napretku u procesu pomirenja tijekom posljednjih trideset godina, drugo desetljeće 21. stoljeća obilježili su zastoji pa i pogoršanje hrvatsko-srpskih odnosa. Smijenom vlasti u Srbiji 2012. godine došlo je do diskontinuiteta u politici pomirenja. Uprkos čestim zastojima u odnosima na najvišoj razini između Hrvatske i Srbije, proces pomirenja je nastavljen u Hrvatskoj. Najveći iskorak učinjen je kada je ministar u Vladi Andreja Plenkovića, srpski predstavnik Boris Milošević učestvovao u obilježavanju Dana pobjede u Kninu, dok je ministar hrvatskih veterana, Tomo Medved, učestvovao u komemoraciji masakra u Gruborima. Premda je bilo naznaka da će ono biti nastavljeno više od decenije kasnije nije učinjeno gotovo ništa u vezi politike pomirenja kada je riječ o komemoriranju hrvatskih žrtava u Srbiji, primjerice u Hrtkovcima i Stajićevu. Na žalost, i danas, narativi o Domovinskom ratu pa i sam naziv rata razlikuju se u Hrvatskoj i Srbiji. Osim naziva rata problem za pomirenje predstavljaju i dijametralno suprotna viđenja uzroka, tjeka i posljedica rata. U hrvatskom društvu prevladava tumačenje sukoba kao nametnutog rata i agresije Srbije na Hrvatsku. Nasuprot tome, u Srbiji se, kod jednog dijela srpskog stanovništva, rat vidi kao čin odbrane srpskog naroda u Hrvatskoj i kao suvremeni produžetak ranijih sukoba, progona i genocida koji potiču iz Drugog svjetskog rata. Shodno tome, povremena javna tematiziranja žrtava na srpskoj strani izazivaju proteste dijela društva posebno jednog dijela hrvatskog veteranske populacije i obitelji ratnih stradalnika. Komemorativne aktivnosti predstavnika srpske manjine i pojedinih udruga rezultiraju medijskim i verbalnim napadima na organizatore komemoracija i propitivanjima njihove navodne skrivene agende i općenito lojalnosti prema hrvatskoj državi. Na sličan način su tretirani i predstavnici hrvatske manjine u Srbiji kao i predstavnici udruga koje podržavaju komemorativne aktivnosti. Politika komemoriranja kakva postoji u Republici Hrvatskoj, koja je institucionalizirana, valorizirana, financijski podržana i koja ima potporu izvršne vlasti, ne postoji u Republici Srbiji. Komemoriranje hrvatskih žrtava organiziraju isključivo institucije hrvatske manjine, a najviše na tom području čini Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i to isključivo svojim resursima.

Naglašavanje komemoriranja, ali i depolitizacije žrtava je ključno za izgradnju empatije i razumijevanja među zajednicama. Žrtve ali i potomci žrtava

često traže pravdu, priznanje i reparacije za pretrpljenu štetu. Sjećanje na njihovu patnju postaje središnji dio kolektivnog sjećanja, posebno kroz spomenike, komemoracije i obrazovne programe. S druge strane, suočavanje s počiniteljima je osjetljivo pitanje koje zahtijeva pravosudne procese, ali i društveni konsenzus o tome kako se odnositi prema onima koji su počinili zločine. No, pitanje procesuiranja ratnih zločina i kažnjavanje počinitelja još uvijek izaziva duboke podjele kako u hrvatskom tako i u srpskom društvu. Dio društva ratne zločince i dalje doživljava kao heroje, a njihova djela opravdava ratnim kontekstom i nužnošću obrane ili jednostavno negira zločine.

Pomirenje između Hrvatske i Srbije često je poticano interesima koji nadilaze sam konflikt. Obje države, na putu prema članstvu u Europskoj uniji ili jačanju svog položaja unutar regionalnih sigurnosnih struktura, bile su potaknute na poboljšanje međusobnih odnosa. Europska unija, primjerice, kontinuirano naglašava važnost regionalne suradnje i stabilnosti, što je jedan od ključnih kriterija za europske integracije.

Ekonomska suradnja također igra važnu ulogu u procesu pomirenja. Hrvatska i Srbija, kao susjedne države, dijele značajne ekonomske interese, od infrastrukturnih projekata do trgovinske razmjene. Ovaj ekonomski pragmatizam često je bio poticaj za političko pomirenje, jer stabilni odnosi omogućuju bolje uvjete za poslovanje i investicije.

Uloga manjina u procesu pomirenja

Iako su hrvatska manjina u Srbiji i srpska manjina u Hrvatskoj sastavni dio odnosa između dvije države, čini se da su često isključene iz glavnih pregovaračkih procesa. Glavni gradovi – Zagreb i Beograd – često vode razgovore o pomirenju bez aktivnog uključivanja manjinskih zajednica. To može biti rezultat političkih strategija koje teže centraliziranju pregovora ili zbog osjetljivosti tih pitanja na unutarnjoj političkoj sceni obje zemlje.

Manjinske zajednice često su u poziciji pasivnih promatrača u procesu pomirenja, gdje se njihovi interesi i potrebe rješavaju tek na sekundarnoj razini. Njihova uloga se često svodi na implementaciju odluka koje su već donesene na državnoj razini.

Ipak, manjine mogu imati ključnu ulogu kao katalizatori pomirenja na lokalnoj razini. Lokalne inicijative i političke suradnje na lokalnoj razini za suradnju između hrvatske i srpske zajednice mogu postati primjer kako se pomirenje može ostvariti u svakodnevnom životu, mimo velikih političkih gesta. Takve inicijative mogu uključivati kulturnu razmjenu, zajedničke projekte i suradnju na društvenim pitanjima koja utječu na obje zajednice kao primjerice u Obrovcu.

U određenoj mjeri, pomirenje između Hrvatske i Srbije događa se neovisno o manjinskim zajednicama. Glavni akteri u ovim procesima često su nacionalne vlade, međunarodne organizacije i političke elite koje imaju svoje motive i interese. Manjine, unatoč njihovoj važnosti u kontekstu sukoba i pomirenja, često su marginalizirane u velikim diplomatskim inicijativama.

Jedan od razloga za isključenje manjina iz ovih procesa može biti strah od kompliciranja pregovora i potencijalnog sukoba interesa. Političke elite mogu smatrati da bi aktivno uključivanje manjinskih zajednica moglo otežati postizanje dogovora, osobito ako su ti pregovori osjetljivi ili ako postoji pritisak da se brzo postignu konkretni rezultati.

Kontakti i suradnja između manjinskih zajednica: bilateralni i multilateralni aspekti

U kontekstu postkonfliktnih odnosa između Hrvatske i Srbije, važan aspekt pomirenja i stabilizacije odnosi se na kontakt i suradnju između hrvatske manjinske zajednice u Srbiji i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj. Ove manjinske zajednice suočavaju se s izazovima koji su rezultat povijesnih sukoba, ali istovremeno mogu igrati ključnu ulogu u procesu pomirenja. Razumijevanje razine kontakta i suradnje među njima, njihovu međusobnu interakciju te utjecaj tih odnosa na prirodu sukoba država-nacija predstavlja važno pitanje za daljnji razvoj stabilnih odnosa između država.

Kontakti između hrvatske manjinske zajednice u Srbiji i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj u velikoj mjeri ovise o lokalnim inicijativama i osobnim vezama. Na lokalnoj razini, manjinske zajednice mogu surađivati kroz političke, kulturne, obrazovne i vjerske organizacije koje nastoje promicati razumijevanje i zajedničke interese. Ova suradnja često uključuje organiziranje kulturnih manifestacija, zajedničkih obrazovnih programa i zajedničkih društvenih aktivnosti. Međutim, bilateralni kontakti na ovoj razini često su ograničeni i ne dosežu uvijek visoku razinu koordinacije ili formalizacije. Pored toga veliku ulogu u širem društvenom pomirenju ima suradnja na području kulture, poput filma, muzike i sporta.

Na službenoj razini, postoje određene prekogranične institucije koje nastoje olakšati suradnju između manjinskih zajednica i njihovih matičnih država. U okviru Europske unije i drugih međunarodnih organizacija, manjinama su pružene prilike za suradnju kroz programe koji podržavaju regionalnu integraciju i prekogranične projekte. Ove institucije mogu uključivati Europski fond za regionalni razvoj, prekogranične suradnje i inicijative koje potiču kulturnu i obrazovnu razmjenu. Također, postoje bilateralni sporazumi između Hrvatske i Srbije koji mogu sadržavati odredbe o zaštiti i poticanju prava manjin-

skih zajednica. Činjenica da je Hrvatska članica EU, a Srbija nije, čini njenu relativnu poziciju snažnijom u kontekstu europskih aspiracija Srbije – uključujući aspekt manjina.

Na međunarodnim forumima, poput sastanaka institucija Europske unije ili drugih međunarodnih organizacija, srpska i hrvatska manjinska zajednica mogu koristiti platforme za izražavanje svojih interesa i potreba. Ovi forumi mogu omogućiti srpskoj i hrvatskoj manjinskoj zajednici da postave pitanja koja su relevantna za njihove živote i da se zalažu za politike koje podržavaju njihova prava. Također, prisutnost na međunarodnim forumima može pomoći u izgradnji podrške za manjinske zajednice i osigurati međunarodni pritisak na države da poduzmu korake ka pomirenju i integraciji.

Iako su manjinske zajednice često suočene s različitim izazovima u svojim matičnim državama, one mogu pronaći zajedničke interese u borbi za svoja prava i priznanje. Savezništva mogu nastati u okviru zajedničkih ciljeva, poput ekonomskog napretka, priznavanja kulturnih prava, pristupa obrazovanju na materinjem jeziku, ili borbe protiv diskriminacije. Ova savezništva mogu pomoći u jačanju glasova manjinskih zajednica i omogućiti im da djeluju kao koherentne skupine u zalaganju za svoje interese.

Kontakti i suradnja između srpske i hrvatske manjinske zajednice mogu značajno utjecati na prirodu sukoba država-nacija. Suradnja može doprinijeti smanjenju napetosti između država i promovirati izgradnju međusobnog povjerenja. Kada manjinske zajednice surađuju na prekograničnim projektima i inicijativama, to može pomoći u razbijanju stereotipa i predrasuda koje su prethodno podržavale sukob. Ova suradnja može stvoriti temelje za dugoročno pomirenje i integraciju, jer omogućava zajednicama da se usmjere na zajedničke ciljeve i zajednički interes.

Proces pomirenja između država često je kompleksan i dugotrajan, ali suradnja manjinskih zajednica može biti katalizator pozitivnih promjena. Kada manjinske zajednice aktivno sudjeluju u suradnji i dijalogu, one mogu doprinijeti stvaranju konstruktivnijeg okvira za odnose između država. Ova dinamika može pomoći u izgradnji temelja za mirnije i stabilnije odnose, kao i za promicanje veće socijalne kohezije.

Zaključak i preporuke

Identitet hrvatske manjine u Srbiji i srpske manjine u Hrvatskoj oblikovan je kroz kompleksan splet povijesnih, političkih i društvenih čimbenika. Ove zajednice nastavljaju balansirati između očuvanja svoje kulturne i nacionalne specifičnosti i integracije u društva u kojima žive. Njihova iskustva govore o trajnim posljedicama sukoba, ali i o snazi identiteta

kao sredstva otpornosti i preživljavanja.

Istraživanja javnog mnijenja, fokusne grupe i javne rasprave otkrivaju složenu dinamiku identiteta hrvatske manjine u Srbiji i srpske manjine u Hrvatskoj. Osjećaji pripadnosti i percepcije identiteta su duboko ukorijenjeni u povijesnim i političkim kontekstima, ali su i podložni promjenama kroz svakodnevna iskustva i međugraničnu suradnju. Recipročna priroda manjinskih situacija u obje zemlje dovodi do toga da identiteti njihovih pripadnika postaju sve više isprepleteni, što ukazuje na potencijal za stvaranje novih, hibridnih identiteta koji nadilaze nacionalne granice. Ovaj proces nije bez izazova, ali otvara mogućnosti za dublje razumijevanje i pomirenje između dvije zajednice.

Stvaranje i organizacija hrvatske manjinske zajednice u Srbiji i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj nakon sukoba bio je dugotrajan i složen proces koji je zahtijevao koordinirane napore lidera zajednica, osnivanje ključnih institucija i organizacija, te neprekidnu borbu za priznavanje prava i identiteta. Ove zajednice suočile su se s brojnim izazovima, ali su uspjele izgraditi temelje za svoj opstanak i razvoj unatoč političkim i društvenim preprekama. Proces prilagodbe i organizacije nastavlja se i danas, s ciljem očuvanja identiteta i integracije u šire društvo.

Nakon završetka sukoba i povlačenja novih državnih granica, hrvatska manjinska zajednica u Srbiji i srpska manjinska zajednica u Hrvatskoj izloženi su povremenim oblicima diskriminacije od dijela većinskih populacija i vlasti. Ovi oblici diskriminacije uključivali su sekuritizaciju i stigmatizaciju. To je značajno utjecalo na svakodnevni život, profesije, obrazovanje i proces povratka protjeranih.

Iako su se obje manjinske zajednice suočile s izazovima u održavanju i razvijanju veza sa svojim matičnim državama, Hrvati u Srbiji možda su imali malo više uspjeha, zahvaljujući snažnijoj institucionalnoj podršci iz Hrvatske. S druge strane, Srbi u Hrvatskoj do sada su pokazali veći oslonac na vlast u Hrvatskoj i nastoje participiranjem u vlasti ili pri vlasti jačati svoje institucije. Za razliku od Srba u Hrvatskoj, politički organizirani Hrvati u Srbiji tek u zadnje dvije godine počinju participirati u najvišim organima vlasti u Srbiji.

Proces ponovne uspostave institucija i izgradnje političkih stranaka unutar manjinskih zajednica u postkonfliktnom kontekstu složen je i zahtijeva dugoročno planiranje i organizaciju. Manjinske političke stranke koriste postojeće mreže i institucije za mobilizaciju svojih birača, postavljaju ciljeve usmjerene na zaštitu svojih prava i identiteta te razvijaju kontakte s većinskim političkim elitama kako bi osigurale svoju političku zastupljenost. Iako proces počinje na lokalnoj razini, s vremenom se širi i na nacionalnu,

omogućujući manjinskim zajednicama da postanu relevantan politički faktor u svojim državama.

Proces pomirenja između Hrvatske i Srbije složen je i višedimenzionalan, vođen kombinacijom vanjskopoličkih ciljeva, sigurnosnih interesa i ekonomske suradnje. Iako su manjinske zajednice ključne za razumijevanje i rješavanje sukoba, one su često isključene iz glavnih pregovaračkih procesa, ostavljene da budu pasivni promatrači. Ipak, njihova uloga kao potencijalnih katalizatora pomirenja na lokalnoj razini ne smije biti podcijenjena. Da bi se postigao istinski održiv mir, potrebno je osigurati da postoji sustavna i dugoročna uključenost manjinskih političkih institucija u procesu pomirenja, te da se njihovi interesi i potrebe uvažavaju i integriraju u šire državne i regionalne strategije.

Suočavanje s prošlim sukobom kao dijelom procesa pomirenja ključno je za izgradnju održivog mira. Ovaj proces uključuje priznanje i sjećanje na žrtve, odgovornost počinitelja, te prevladavanje antagonističkih narativa koji produbljuju podjele. Uspjeh ovih napora ovisi o sposobnosti društva da uspostavi balans između pravde i pomirenja, te da izgradi inkluzivnu kolektivnu memoriju koja prepoznaje složenost prošlih sukoba i potrebe za zajedničkom budućnošću.

Kontakti i suradnja između hrvatske manjinske zajednice u Srbiji i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj predstavljaju važan dio procesa pomirenja i stabilizacije u regiji. Iako bilateralni kontakti i suradnja unutar službenih prekograničnih institucija mogu biti ograničeni, prisutnost na međunarodnim forumima i zajednički interesi mogu igrati ključnu ulogu u izgradnji mostova između manjinskih zajednica. Savezništva u zajedničkim borbama za prava i priznanje mogu značajno utjecati na prirodu sukoba država-nacija, doprinoseći smanjenju napetosti i promicanju dugoročnog pomirenja. Suradnja manjinskih zajednica može poslužiti kao primjer kako se sukobi mogu prevladati i kako se može izgraditi održivi mir kroz međusobno razumijevanje i zajednički rad.

Tijekom održavanja Međunarodnog znanstvenog skupa u Golubiću (obrovačkom) bilo je vremena i za pokretanje novih ideja za projekte kao i za stručnu ekskurziju i obilazak prirodnih ljepota Dalmacije

Projekt je predstavljen na Međunarodnom znanstvenom skupu Hrvatsko-srpski odnosi koji se održava u Golubiću (obrovačkom)

Prezentacija projekta pred međunarodnim timom znanstvenika, stručnjaka i predstavnika lokalnih vlasti u Biogradu na Moru u rujnu 2024

srpsko
narodno
vijeće

српско
народно
вијеће

serb
national
council

Ured
za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina

Projekt “Komparativna perspektiva hrvatsko-srpskih i njemačko-danskih odnosa” podržan je finansijskim sredstvima Srpskog narodnog vijeća. Izvor sredstava koja SNV daje Korisniku Ugovor o izravnoj dodjeli sredstava, KLASA : 016-01/23-07/34, URBROJ:50450-02/05-23-01 od 28.12.2023.g (rebalans 2023.) sklopljen između SNV i Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

Stavovi sudionika projekta ne odražavaju stavove Srpskog narodnog vijeća.